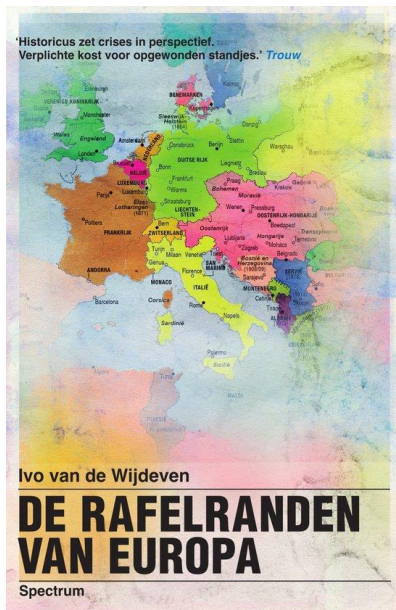


Recensie Ivo van de Wijdeven, *De rafelranden van Europa* (Het Unieboek, Uitgeverij Spectrum bv, Houten-Antwerpen 2016). ISBN 9789000347421, 301 pp. €17,50.

Mark Beumer



Tijdens het Geschiedenis Festival 2016 discussieerde Ivo van de Wijdeven met Zihni Özdil over de grenzen van Europa. Het concept Europa staat namelijk ernstig onder druk. Het huidige Europa is een naoorlogs concept dat is mislukt. Hierbij speelt ook de discussie over het wel of niet toelaten van vluchtelingen op ons continent. Er wordt gesproken over ‘Europese’ waarden. Dit is echter ook een luchtkasteel. ‘Europese’ waarden bestaan helemaal niet, zoals onlangs duidelijk werd op de gelijknamige nascholingsconferentie in Utrecht. De Europese geschiedenis is altijd verweven geweest met de omringende landen. Ivo van de Wijdeven toont dit op heldere wijze aan in zijn boek, waarin hij Rusland, het Ottomaanse Rijk, Afrika en Europa met elkaar vergelijkt en beschrijft.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de geschiedenis van Rusland. Hierin wordt duidelijk hoe Rusland aan zijn brute imago komt

en hoe Rusland in het verleden al menig gebied onder zijn controle wenste te brengen, waaronder de Krim. Dit conflict uit het verleden met Oekraïne zagen wij in 2013 herhaald. De Oostzee en de Noordse Oorlogen zijn maar enkele voorbeelden over de vermenging van Rusland met Europa. De Grote Noordse Oorlog is een van de minder bekende oorlogen die zijn gevoerd, waarin Rusland in 1709 een groot succes behaalde tijdens de Slag van Poltava. In 1721 werd het Verdrag van Nystad getekend, waarbij Ingermanland, Karelië, Estland en Lijfland onderdeel werden van Russisch grondgebied. Het was tevens 1721 waarin Rusland als Europese grootmacht erkend werd. Rusland heeft haar macht vergroot door zich te omringen met goedgezinde semi-autonome staatjes zoals Finland en Walachije. Echter ging dit niet door, maar werd Rusland gevraagd met Europa samen te werken na de ondergang van Napoleon. Er ontstond een nieuwe geopolitiek. Rusland wilde echter nog steeds Oost-Europa onder zijn bewind krijgen en hoewel 1848 een Europees revolutiejaar was, wilde Nicolaas I er niets van weten. Het tsarisme zette zich door tot 1917, toen er twee revoluties plaatsvonden waarmee het tsarisme werd beëindigd. In plaats daarvan werd het communisme door Lenin en later Stalin ingevoerd. De wereldrevolutie werd bevolen met geweld. Dat liet Stalin zich geen twee keer zeggen. Na een schrikbewind kwam er een einde met de dood van Stalin in 1953. Inmiddels was Rusland in de Koude Oorlog terecht gekomen met Amerika. Wederzijdse angst voor elkaars ideologieën zorgde voor een ijzige communicatie. Na het einde van de Koude Oorlog in 1989 viel ook het Russische Rijk in elkaar. De huidige president Poetin heeft dit nooit kunnen verwerken, met de annexatie van de Krim in 2013 als gevolg. Ook het dwarszitten van het onderzoek naar MH17 zorgt voor een nieuwe Koude Oorlog. Poetin bedrijft 19^e-eeuwse politiek waarop Europa geen antwoord heeft.

In het tweede gedeelte een ander heet hangijzer, namelijk het Ottomaanse Rijk. Deze voorloper van Turkije kent een dynamische geschiedenis. De islam was sterk gevestigd nadat Mohammed zijn heilige taak van Jibriel kreeg opgedragen deze nieuwe godsdienst te verspreiden. Het onderscheid tussen soennieten en sjiieten kent tot op de dag van vandaag bloedige aanslagen.

Het Osmaanse of Ottomaanse Rijk kwam pas op met Osman I (1258-1324) die diverse vorstendommen wist te verenigen onder de islam. Het Turkse grondgebied groeide ten koste van het Byzantijnse grondgebied. Hoewel er meerdere momenten zijn waarop het Ottomaanse Rijk in aanraking komt met Europa, springen de jaren 1529 en 1683 er tussenuit. Op deze momenten probeerden de Ottomanen Wenen in te nemen, wat beide keren is mislukt. Vooral 1683 is een belangrijk jaar, omdat de Ottomanen hier in conflict kwamen met de Heilige Alliantie. In 1683 zou de Grote Turkse Oorlog duren tot 1699. Hier ontbreekt echter de vermelding dat het Nederlandse diplomaat Jacobus Colyer (1657-1725) was die succesvol bemiddelde tussen het Ottomaanse Rijk en de Heilige Alliantie en zo de Vrede van Karlowitz in 1699 mogelijk maakte op basis van het *uti possidetis* principe, waarbij de Ottomanen 95% van hun grondgebied verloren. Ook al is de actuele situatie met Turkije zo zorgwekkend, dat alleen een goede diplomaat uitkomst kan bieden. Colyer sprak meerdere talen en was snel thuis in de Ottomaanse cultuur. Daarom zou Frans Timmermans wellicht een goede optie zijn deze taak over te nemen. In 1718 bemiddelde Colyer weer, wat uitmondde in het Verdrag van Passarowitz.¹ Natuurlijk zijn er meer Europese contacten geweest, zoals met Griekenland waarin Cyprus nog steeds voor de helft wordt bezet. Ook de wereldoorlogen hebben een groot effect gehad op nationalistische tendensen in het Ottomaanse Rijk. De democratische revoluties zorgden er uiteindelijk voor dat Mustafa Kemal Atatürk in 1923 het seculiere Turkije stichtte met een scheiding van kerk en staat. Echter is de bevolking overwegend islamitisch van aard. President Erdogan wil graag weer een islamitische staat, een kalifaat, een nieuw Ottomaans Rijk. Hierdoor zijn de Kopenhagen-criteria ver op de achtergrond geraakt. Het schenden van mensenrechten zoals massaontslagen zijn orde van de dag. Europa zal zich ook hier opnieuw moeten uitvinden.

Hierna komt Afrika aan bod. Een van de bekendste boeken waarin de wisselwerking tussen Afrika en Europa beschreven wordt, is het boek van H. Wesseling, *Verdeel en heers. De deling van Afrika 1880-1914* (Amsterdam 2014). Ook hier blijkt kolonialisme weer een belangrijke factor voor wisselwerking tussen culturen. Nu blijkt dat koning Mansa Moussa I de rijkste man ooit was met een vermogen van omgerekend 400 miljard dollar. Echter staat dat in schril contrast met de zucht naar slaven die tijdens de ontdekkingsreizen werden meegenomen om op plantages te werken. Indianen konden slecht tegen de warmte. Door de WIC werden kaapvaart en slavernij twee ijkpunten van het buitenlands beleid van de Republiek. In de 19^e eeuw trokken missionarissen naar Afrika om hen te bekeren, een tweede soort kolonisatie. Daarnaast was Afrika een belangrijk gebied voor de delving van grondstoffen enerzijds en anderzijds een afzetmarkt, toen de industriële revolutie op gang was gekomen. Ook het imperialisme van de 19^e eeuw zorgde voor een nieuw soort slavernij annex kolonialisme. De conferentie uit 1884 is daar symbool van. Bismarck zat deze conferentie voor, waarbij de Europese mogendheden hun streken om de mooiste stukken. Hierna hebben zich veel binnenlandse oorlogen voorgedaan met in 2011 het begin van de Arabische Lente, een domino-effect waarbij de ene na de andere dictator viel. Het zal een tijd duren voordat er weer volledige stabiliteit is, over de Derde Wereld nog niet eens gesproken. Tenslotte wordt Europa besproken. Europa, de Fenicische prinses die door Zeus werd ontvoerd, staat symbool voor de vraag waar Europa is? Vanaf de Oudheid is Europa niet meer dan een geografisch begrip. Grieken en Romeinen voelden zich zeker geen Europeaan, ondanks de romanisering. In de Middeleeuwen heerst de christianitas, een christelijk concept van Europa waarin de paus de hoogste macht had. Staatsvorming en

¹ M. Beumer, 'Jacobus Colyer en de Vrede van Karlowitz (1699)', in: *Kleio-Historia*, nr. 1. (2015) 19-24.

feodalisme zijn twee kenmerkende aspecten. Vervolgens ontstaan diverse landen zoals de Nederlandse Republiek in 1648 en wordt het Heilige Roomse Rijk als voorloper van de Europese Unie gezien. In de vroegmoderne tijd zien we diverse democratische revoluties in Amerika, Frankrijk en Nederland en krijgt Europa te maken met verschillende dictators zoals Napoleon, Hitler en Stalin. Europa krijgt zo haar vormen en grenzen. Na de Tweede Wereldoorlog moet er een nieuw concept worden bedacht. Dit wordt een politiek-militair concept waarin Frankrijk en Duitsland voorop lopen, terwijl Nederland juist een van de grondleggers is. Het idee van een Europese identiteit komt steeds meer op en na de erfenis van Karel V blijven burgers zich ergeren aan de centralisatiepolitiek van Europa. Mensen zijn bang hun eigen rechten te verliezen, terwijl vluchtelingen Europa als het beloofde land zien. Het is heden duidelijk dat Europa niet meer die romantische sfeer had, zoals het dat voor de 19^e eeuw had met Verlichting en Romantiek. In plaats daarvan bespreekt Van De Wijdeven in zijn epiloog de vraag hoe om te gaan met migranten en terreurorganisaties zoals IS. Moeten de waarden als caritas wederom worden ingevoerd of is een cordon sanitaire de beste oplossing? Hoe gaat Europa om met moeilijke landen als Turkije, Rusland en Noord-Korea en hoe gaat Europa terrorisme bestrijden als er in de Europese Unie geen eensgezindheid bestaat dit aan te pakken?

Dit boek draagt bij aan een beter begrip van *global history* en toont aan dat de rafelranden van Europa steeds rafeliger worden als Europa niet oppast. Het is daarom belangrijk dat de complete geschiedenis van Europa wordt verteld vanuit een ander dan eurocentrisch perspectief. Het boek is goed geschreven en kan zo makkelijk worden ingezet in het geschiedenisonderwijs. Duidelijk is in ieder geval dat Europa zich snel opnieuw moet uitvinden, naar mijn mening in cultureel opzicht en minder politiek en economisch.